

Den illegale presse i Aalesund under krigen

Av Arne Birkevold, sen.

De første kjente trykksaker som blev gitt ut i Aalesund kom høsten og vinteren 1940. Det var hovedsakelig medlemslister i NS, navn på medlemmer av hirden, og navn på ledere innen hird og NS.

Der finnes — såvidt vites — ingen fullstendig oversikt over hvor mange illegale aviser som kom ut under krigen. Heller ikke hvem som sto bak avisene. Aviser som: «*Vår egen stemme*», «*Norge — nasistenes nederlag*», «*N-nn*», «*Parole*» og «*Hjemmefronten*» kom ut i kortere perioder.

Avisen som antagelig var den første som kom ut regelmessig fra 1941, var «*V-posten*». Redaktør og utgiver var Ivar Hamre, som også trykket avisen. Den kom ikke ut i så stort opplag, ca. 300, og blev fordelt og lagt i postkasser og til kjente.

Arne Birkevold hadde nær kontakt med Ivar Hamre, og ga ham regelmessig paroler, informasjon og orienteringer. De hadde ukentlige samtaler.

«*V-posten*» skiftet navn til «*Aksla*», og kom ut til sensommeren 1942 da Hamre måtte rømme til Sverige p.g.a. en våpenopprulling på Silda i Nordfjord. En kurer kom fra Lillehammer for å hente Hamre, som da var gått i dekning i Strandafjellene. Han blev heldigvis oppsporet, og fikk de nødvendige instruksjoner slik at han kom velberget til Sverige. Etter at «*V-posten*» gikk over til «*Aksla*», blev denne trykket av Ingv. Rosenberg.

«*Aksla*» blev umiddelbart avløst av «*Rundskue*», som da startet høsten 1942. Redaktør var Arne Birkevold. Radio var installert i hjemmet i Keiser Wilhelmsgata. Mellom 2 værelser var radio med høitaler mon-

tert i veggen som blev tapetsert. Innstilling av stasjoner og lyd blev ordnet ved skjern gjennom 2 små hull i vegglisten.

Dessuten var en større radio montert i forretningen i Kongensgate 8. Radioen var plassert over en større ovn og montert inn i en reol bak en klokke. Bunnen av klokken kunne svinges frem, slik at stasjoner og styrke kunne varieres og stilles. Ved en sinnrik kobling var radioen knyttet til hustelefonanlegget. Når strømmen ble koblet på i 1. etasje i butikken, kunne hustelefonen i Birkevolds kontor i 2. etasje stilles inn på et bestemt nummer — som ellers aldri var i bruk — og der kom London inn.

Når nok stoff var samlet, og siste nyheter notert, gikk Birkevold opp i husets 4. etasje hvor firmaet disponerte 2 små lagerrom. Hele 3. etasje og resten av 4. etasje var rekvirert for det tyske feltgendarmet. I dette lille lagerrommet var et lite reservelager av bl.a. noe sengeutstyr, og skrivemaskinen, en Remington reiseskrivemaskin, og stensilene, var pakket inn i en av dynene.

I dette rommet, med tyske soldater både under og ved siden, blev stensilene skrevet ferdig. Disse ble derefter pakket kamouflert, og av en ung dame Lillebil Thorsen, bragt til Ingv. Rosenberg. Rosenberg hadde den gang en liten urmakerbutikk/verksted i Einarvikgt. 1. Han hadde overtatt den stensilmaskin som Birkevold tidligere hadde brukt. I bakrommet av verkstedet var innredet en potetbinge, og i denne var arrangert et hemmelig rom hvor stensilmaskinen, (duplikatoren) var gjemt. I dette rommet ble «*Rundskue*» trykket. Rosenberg sto også for distribueringen. Han hadde noen få betrodde hjelpere. Men Rosenberg sto for det meste selv for utsendelsene. Stort sett ble «*Rundskue*» lagt i postkasser rundt om i byen. Mange eksemplarer blev adressert og postet til utkantene og til de forskj. distrikter.

«Rundskue» inneholdt nyhetsstoff fra London, som det daglig blev lyttet til. Dessuten blev sendt paroler, og stoff av lokal karakter — anti NS-stoff, NS-sladder m.v. Fra Oslo blev mottatt adskillig stoff og landsparoler, og eksemplarer av aviser trykket i Oslo. Disse blev sendt via

Bare to dager etter avslutningen av den russiske sommeroffensiv, innledet russerne sin vinteroffensiv i stort format. Angrepene ble innledet langs hele fronten fra Kuban til Leningradavsnittet. Offensiven begynte dagen etter at tyskernes offiserer sendte hverandre lykønskningstelegrammer med den vellykkede utgang av det største forsvarsslag i øst, og de tyske kommuniker meldte at nu var russernes frammaraj stanset. Allerede etter 2 dager ble Tamanhalvøya renset og styrkene drevet over Kertsjstredet. Ved Kremensjug og syd og nord for Kiev har russerne fått fast fotfeste på vestsiden av Djenpr, og over 8 divisjoner er nu satt over elven. Det største framstøt foregår mellom Veliki Luki og Vitebsk, hvor russerne har erobret det viktige knutepunkt Nevel og rykker videre vestover. Dette angrepet er kommet helt overraskende på tyskerne, som skraper sammen alle disponible soldater til og med ingeniører og pionerer til å møte russerne. Hvis tyskerne ikke makter å stanse dette framstøt og russerne greier å trenge gjennom Estland til Finskebukta vil dette være en katastrofe for den tyske nordarmen under general Dietl, som står i Finland og Nord-Norge. Hvis den russiske flåte får fritt spillerum i Østersjøen, vil forbindelsen med Norge bli nærmest umuliggjort.

ITALIA.

Den 5. amerikanske arme rykker langsomt men sikkert nordover fra Napoli og har erobret Caserta. Den 8. britiske arme rykker nordover i 2 kolonner, en langs kysten av Adriaterhavet og en nordover fra Benevento. I går ble meldt om erobringen av 7 byer. De tropper som ble landsatt ved Termoli rykker fram i retning av den 8. arme, for å oppnå kontakt, og har fått flere forsterkninger.

FLYANGREP. De siste 3 døgn har på en overbevisende måte vist tyskerne at den alliertes luftvåpen har det totale herredømme i luften. Tyske byer og industristrøk har vært under ustanselige dag og nattangrep. Amerikaniske festninger har bombet Gdynia og Danzig og Pocher Hulf verker i Polen. Moskito fly har 2 netter på red angrepet Berlin. De største angrepene ble rettet mot Munster, Hannover, Bremen. Størstedelen av disse byer ble lagt i ruiner. Av andre byer ble Stuttgart, Kassel, Gelingen og Ludvigshafen bombet. Fra nordafrika har allierte fly daglig bombet flyplasser på Kreta og Rhodos og tyske båter i Ægeerhavet.

Rassia i Oslo.

For 3 uker siden holdt tyskerne stor rassia i Oslo. Vel 2000 tyske soldater var i aktivitet under ledelse av Rediess og Terboven. Det sies at undersøkelsene gjaldt etterraskte nordmenn, plakater, illegale aviser og radioupprater. På hvert gatehjørne var opstilt mitraljøser og for hver 10 meter i gateha var postert tyske soldater med geværene i klarstilling. Men fikk inntrykk av at tyskerne nærmest tok det hele som en manøvre. det ble blandt annet utlagt telefonledninger så de forskjellige avdelinger hadde forbindelse med hverandre. Overalt hvor tyskerne kom over mat eller klær, tok de det med seg. Ingen kvittering ble gitt for noe som helst. Til og med småkårsfolks rasjonerte varer tok de med seg, en smørklatt her og der, sukker og høist nødvendige klær o.s.v. Samme dag ble visse deler av Bergen hjemsoekt på samme måte.

Da Hitlers siste tale ble holdt, medelte en tysk offiser fra scenen på Wehrmachtskino i Storgaten i Oslo like før talen, at den vilde bli overført i høitaler før forestillingen. Av de tilstedeværende tyske soldater forlot 500 salen. De ble straffet med ikke å slippe inn til forestillingen. Talen ble bl.a. også overført til den gamle restaurant Metropol hvor Todtfunksjonærene holder til. Også her demonstrerte endel av de tilstedeværende ved å forlate lokalet.

dekkadresser. Enkelte lokale navn blev nok hengt ut til «skrekk og advarsel».

Av sikkerhetsmessige grunner kom ikke «Rundskue» ut helt regelmessig. Forholdene i Aalesund var svært gjennomsløtte, og Rinnans menn og Gestapo meget aktive. Man var klar over at eksemplarer av hver eneste utgave av «Rundskue» kom Gestapo i hende. Man hadde direkte føling av intens jakt etter kilden. Flere arrestasjoner med jevne mellomrom bekreftet også dette. Gjennomsnittlig kom «Rundskue» ut 3 ganger i måneden og i eit opplag fra 1200-1500. Når det var aktuelt med spesielle paroler, som f.eks. ungdomstjenesten og arbeidstjenesten m.v., var nok opplaget større. Formatet var vanlig A5 og 4 sider.

Alt gikk bra og problemfritt hele 1943 og inntil mai 1944. Da ble en ungdom arrestert mistenkt for å distribuere «Rundskue». Under «press» fortalte han at han hadde delt ut noen aviser bl.a. til redaktør Magne Flem, som imidlertid ikke hadde noen direkte kontakt med «Rundskue». Magne Flem var sjef for etterretningsorganisasjonen XU — noe tyskerne ikke visste og heller ikke fikk vite. Men tyskerne ante at de tilfeldigvis var kommet bort i «noe», da Flem forsøkte å rømme under et forhør hos Gestapo ved å hoppe ut gjennom vinduet i Gestapos kontor.

Dette var årsaken til at Arne Birkevold, som innen XU var Flems næstkommanderende, blev beordret til Oslo for å avgi rapport, som blev videresendt til Stockholm. Derfra kom beskjed om at Birkevold snarest måtte komme til Stockholm.

Dermed gikk «Rundskue» over i en ny fase. I en kort overgangstid både redigerte og trykket Rosenberg avisen. Han fikk snart hjelp av Johan Ingebrigtsen, som overtok redaktørjobben. Rosenberg trykket fortsatt avisen, og distribusjonen gikk som tidligere inntil våren 1945.

Rosenberg hadde fra høsten 1944 og våren 1945 overtatt så meget av etterretningsarbeidet, at begge deler ikke lot seg kombinere i lengere tid. Men han holdt heldigvis helt til krigen sluttet.

Flere dekkadresser blev anvendt i Aalesund. En av disse var: Amalie

Nilsen, Torvet 10. Orienterte bud innen postvesenet sørget for at brevene kom til riktig adresse.

Stensiler og papir til «*Rundskue*» blev hele tiden skaffet til veie av bokhandler Rolf Havnevik.

Det aller meste av materiellet er nu borte, og der finnes ingen samling eller registrering av hverken «*Rundskue*» eller de andre illegale aviser som kom ut under krigen.

Av hensyn til eftertiden og byens museer, vil det være av interesse å søke å bringe til veie flest mulige eksemplarer av disse avisene.